

УДК 37.015.6 – 057.874

Володимир Кулішов, аспірант лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості НАПН України,
м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті здійснено аналіз теоретичних основ економічної підготовки старшокласників у процесі профільного технологічного навчання відповідно до сучасних тенденцій розвитку системи безперервної економічної освіти.

Ключові слова: економічна підготовка, системність знань, терміни, поняття, шкільна економічна освіта, уміння, навички, виробництво.

Лит. 17.

Владимир Кулешов, аспирант лаборатории трудовой подготовки и политехнического творчества АПН Украины,
г. Киев

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФИЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

В статье осуществлен анализ теоретических основ экономической подготовки старшеклассников в процессе профильного технологического обучения в соответствии с современными тенденциями развития системы непрерывного экономического образования.

Ключевые слова: экономическая подготовка, системность знаний, термины, понятия, школьное экономическое образование, умения, навыки, производство.

Volodymyr Kulishov, Postgraduate of Labor Training and Polytechnic Creation Laboratory Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF PROFILE ECONOMIC TRAINING OF SENIOR PUPILS

In the article theoretical fundamentals of economic training of senior pupils during professional technical training according to modern trends of the continuous economic education system development were analyzed.

Keywords: economic training, systematic of knowledge, appellations, meanings, school economic education, competences, skills, production.

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом країни до ринкової економіки перед старшою профільною школою постало завдання, яке їй ще не доводилося вирішувати, – завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної, психологічної адаптації учнів та випускників навчальних закладів. Колишній досвід підготовки учнів шкіл до трудової діяльності втратив сенс, тому що навчально-виховна робота була спрямована на підготовку випускників до праці в суспільстві централізовано планованої економіки. В умовах ринкової економіки першочерговою є якість підготовки учнів, формування творчо мислячих людей, здатних до вдосконалення та оновлення своїх трудових умінь і навичок, пошуку неординарних рішень. Практична реалізація цього завдання неможлива за відсутності знань, умінь.

Аналіз останніх публікацій. У вітчизняній теорії та практиці освіти питання економічної підготовки учнів розглядало чимало педагогів – дослідників, психологів, економістів. До найбільш

вагомих робіт слід віднести праці вчених: О.В. Аксьонова [1], М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон [5], А.С. Нісімчук, О.С. Падалка [11], І.Ф. Прокопенко, О.М. Комишанченко, В.І. Лозова [12], О.Т. Шпак [17].

Мета статті. Висвітлити теоретичні основи економічної підготовки учнів старшої школи у процесі профільного технологічного навчання.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукової літератури та практичного досвіду з проблеми, що розглядається, дало змогу нам визначити, що основною складовою профільної економічної підготовки учнів є система економічних знань, певних умінь та навичок, що створює освітнє підґрунтя даного процесу. У цьому сенсі ключовими є поняття системи та системності знань. У найбільш загальному розумінні “система” трактується як дещо таке, що утворює впорядковану цілісність і має певну структуру. Це поняття може бути застосоване як до реальних матеріальних об'єктів, так і до абстрактного, що є продуктом теоретичної

діяльності, а також до таких складних об'єктів, що включають людську діяльність, в існуванні й функціонуванні яких матеріальне та ідеальне злиті неподільно [6, 9].

Що стосується системності знань, то існує декілька поглядів на питання, що розглядається. Так, С. Рубінштейн наголошував на тісному зв'язку системності знань, що набуваються в процесі розвивального навчання та системності всесвіту. Він зазначає, що оскільки все у реальному світі системне, взаємозумовлене та взаємопов'язане, знання, котрі описують різноманітність форм світу, мають бути системними. Оволодіння певною системою знань є і засобом, і метою щодо розвивального навчання [13, 259].

Л. Зоріна розглядає системність знань, як їх якість, що характеризує наявність у свідомості учня структурних зв'язків або зв'язків будови знань усередині наукової теорії [10, 12], та навичок з економіки. Сучасній людині потрібно мати уявлення про економічну теорію й практику та про застосування економічних закономірностей у конкретних практичних ситуаціях незалежно від того буде це спеціаліст виробничої сфери, банкір, педагог, управлінець, аудитор, торговець чи підприємець. Саме тому, завданням старшої профільної школи є здійснення економічної підготовки випускників незалежно від вибору їх майбутньої професії.

М. Фіцула пропонує визначати системність знань, як їх упорядкованість, здатність будь-якого знання впливати з попереднього і прокладати шлях для наступного [16, 86].

З. Слєпкань виокремлює системні знання як такі, що вибудовуються у свідомості учнів за схемою: основні наукові поняття – основні положення теорії – наслідки – застосування. Тому потрібно озброїти учнів не лише фактичними знаннями теорії, а й методологічними, тобто знаннями про найважливіші елементи знань і структурні зв'язки між ними [14, 261].

Таким чином, якщо спеціаліст володіє лише певною сумою знань (окремі факти, явища, закони між якими немає логічних зв'язків і систематизації), то може значно підвищитися ризик при вирішенні певних проблем чи виконанні завдань пов'язаних з професійною діяльністю неврахування чинників, що мають значний вплив на результат. За умови ж отримання системних знань, при вирішенні проблемних ситуацій враховуються майже всі можливі умови та чинники і тому, зазвичай, такі рішення є більш ефективними. Оскільки сучасні фахівці повинні уміти обирати певні шляхи і засоби вирішення

завдань, прогнозувати можливі наслідки такого способу вирішення та приймати чи запропоновувати на основі цього певні нестандартні рішення, то особливого значення системність знань набуває у процесі профільної економічної підготовки учнів з її професійною спрямованістю.

Закономірність та продуктивність навчання реалізуються тільки у процесі його належної організації, під час якого формуються знання, уміння та навички. Знання – узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука. Знання є головним компонентом освіти [16, 85]. Психологи визначають знання як такі, що у сукупності із навичками та уміннями забезпечують правильне відбиття в уявленнях та мисленні світу, законів природи та суспільства, взаємовідношень людей, місця людини в суспільстві та її поведінки [15, 176]. Професійні знання визначаються в психології як результат пізнання студентом наукових основ, фактів, явищ професійної діяльності, їх зв'язків, властивостей та відношень [9, 8].

Основними елементами теоретичних знань більшої шкільних предметів є поняття й терміни – саме з допомогою їх розкриваються вчення, теорії, концепції, закони й закономірності, формується науковий світогляд. М. Фіцула визначає поняття як основну форму знань, що відображає істотні, необхідні ознаки і відношення предметів та явищ [16, 115]. Термін же подається як слово або словосполучення, яке точно і однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. На відміну від слів загальної лексики, які часто є багатозначними та мають емоційний відтінок, терміни в межах сфери застосування є однозначними і позбавлені експресії [7].

Таким чином, враховуючи всі закономірності навчального процесу, нами виявлено, що поняття та терміни можуть бути засвоєні тільки за умови раціонально організованої пізнавальної діяльності учнів на уроках; міцність засвоєння знань залежить від систематичного організованого прямого та багаторазового повторення навчального матеріалу і його введення в систему раніше засвоєних знань; якість засвоєння знань залежить від індивідуальних здібностей учнів; використання викладачем навчальних різнорівневих, творчих і ситуаційних завдань формує готовність учня до застосування уже здобутих знань.

Основу профільної економічної підготовки учнів становить система економічних знань, які Л. Бляхман виділяє як сукупність ідей, які активно відбивають властивості й закономірності економічних процесів, перевіряються практикою й служать засобом її перетворення [2, 142]. Логічно та систематично сформовані економічні знання передбачають вміння аналізувати, виділяти суттєве, порівнювати, доводити певні положення, встановлювати взаємозв'язки між предметами, оперувати поняттями, робити висновки і узагальнення, давати оцінки вивченим фактам та подіям. Як результат, формування економічних знань має забезпечити оволодіння певною сукупністю вмінь розумової діяльності. До їх числа належать: вміння оперувати економічними поняттями, виділяти ознаки цих понять; вміння орієнтуватися у питаннях економічного життя країни, пояснювати сутність економічних процесів та явищ; вміння науково оцінювати суспільно-економічні явища – виявляти їх протиріччя, простежувати зв'язок і взаємовплив між продуктивними силами й виробничими відносинами, встановлювати причини прогресу й застою в господарстві; вміння аналізувати та узагальнювати економічні процеси, факти та явища економічної дійсності, господарської практики, аналізувати важливі економічні показники виробничої сфери: продуктивність, норму, собівартість та інше; вміння знаходити зв'язки (прямі й опосередковані) між економічною діяльністю людей, матеріальним виробництвом й іншими боками суспільного життя; розкривати вплив на економіку інших факторів: політики держави, зрушень в області культури, шукати джерела суспільних явищ у сфері економіки.

Що стосується сучасної шкільної економічної освіти, то пріоритетного значення набувають економічні знання, які сприяють формуванню в школярів активної соціальної позиції, готовності постійно навчатися, як у професійно-особистому, так і в суспільному житті, здатності адаптуватися до умов сучасного життя, готовності брати на себе відповідальність у вчинках. Актуальності набувають також економічні знання, які забезпечують опанування школярами усного й писемного спілкування, оволодіння кількома мовами, формують в учнів готовність розуміти інших людей, поважати їхню мову, історію, релігію, культуру, будувати стосунки з ними на засадах взаємоповаги, співробітництва та підтримки, а також сприяють формуванню таких значущих ділових якостей особистості як цілеспрямованість, креативність, рішучість, практичність,

принциповість, комунікабельність, інтелігентність, лідерські здібності і нахили до новачій, працездатність, самовладання, відкритість, творчий підхід до справ, соціальна активність і відповідальність.

Як зазначає О. Булигіна, сформувати економічні знання – це не тільки засвоїти їх зміст, а й уміти застосовувати їх при розв'язуванні теоретичних і практичних завдань. Тільки у такому поєднанні в учнів сформується здатність логічно мислити. Під час процесу формування треба активізувати розумову діяльність учнів. Слід правильно спрямувати їх логічне мислення, а саме:

- у процесі вивчення нового матеріалу ставити запитання, що потребують аналізу, синтезу, порівняння, встановлення зв'язків, узагальнення й визначення;

- систематично використовувати схеми, діаграми та графіки, що розвивають знання й уміння та показують їхні істотні ознаки;

- здійснювати попереднє формування економічних уявлень не за допомогою розповіді, бесіди, а під час проведення екскурсії, перегляду кінострічок, діафільмів, фотографій, схем, карт або поєднання методів усного викладу з наочним [3, 8 – 9].

Навчання повинно мати практичну спрямованість, особливо у випадку з профільною економічною підготовкою учнів, націленою на формування економічного мислення й набуття вмінь та навичок практичної фахової діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна відзначити, що автори робіт по-різному трактують поняття “уміння” й “навички”. Зокрема, одні вважають, що уміння виникають на основі вироблення системи навичок; інші, навпаки, – навички є системою вмінь, а вміння є більш елементарними, ніж навички; треті розглядають навички як уміння, які вдосконалюються в результаті виконання практичних завдань і доведені до автоматизму; четверті переконані, що навички формуються тільки за умов організації відтворення операцій і дій, які лежать в їх основі, а інформація та способи діяльності стають уміннями залежно від ступеня опори на рівень знань, вмінь, які досягнуті на момент вивчення нового матеріалу.

Найбільш оптимальний варіант відповіді на питання, що розглядається, був, на наш погляд, даний професором М. Фіцулою, який виокремлює уміння як здатність на належному рівні виконувати певні дії, що заснована на доцільному використанні людиною знань і навичок. Вони передбачають використання набутого досвіду,

знань у процесі практичної діяльності людини. Навички розглядаються як психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, точно і швидко, без зайвих затрат фізичної та нервово-психічної енергії. Будучи необхідним компонентом уміння, навички формуються методом цілеспрямованих вправлянь на основі використання знань про певний спосіб дії [16, 86].

Уміння є творчими діями. Вони не можуть автоматизуватися, оскільки являють собою готовність людини до прийняття рішень і їх реалізації. Уміння включають у себе комплекс знань, прийомів, навичок і елементів чуттєвого та практичного досвіду. Відповідно до наукового поняття “уміння” означає володіння складною системою психічних і практичних дій, які необхідні для регулювання діяльності за допомогою знань і навичок, якими володіє суб’єкт і включає в себе: знання основ дії (понять, законів, теорій); способів виконання дій, їх змісту та послідовності (правил, прийомів); призначення необхідного обладнання; практичний досвід виконання аналогічних дій, елементи творчого підходу (розв’язання проблем, знаходження раціональних способів виконання дій та ін.); комплексні дії, що формуються під час виконання індивідуальних творчих завдань [8, 87].

Основним способом формування професіоналізму є метод цілеспрямованих завдань, проте сукупність навичок не дає можливості його оцінити. Формуванню вмінь передують комплекси навичок, тобто постійне об’єднання окремих навичок у різних співвідношеннях, оскільки на цій основі проходить якісна зміна діяльності учня. Уміння та навички мають складну психологічну структуру, елементами якої є: уявлення, поняття, знання про способи діяльності, різні види навичок і їх поєднання, що відповідає певному виду діяльності. Особливого значення при формуванні вміння набуває усвідомлення мети та результату дій, а також уявлення про способи їх досягнення й поетапне їх формування.

У навчальному процесі під час вироблення в учнів умінь і навичок необхідно дотримуватися таких вимог:

- по-перше, чітко формулювати мету навчальної діяльності;
- по-друге, домагатися розуміння учнями змісту та послідовності дій при виконанні завдань;
- по-третє, забезпечити здійснення самоконтролю якості дій з боку самих старшокласників;
- по-четверте, своєчасно виявляти та усувати помилки у процесі виконання індивідуальної роботи;
- по-п’яте, об’єктивно оцінювати хід і результати діяльності учня.

Навички та вміння розв’язування завдань формуються в молодого покоління завдяки високій майстерності вчителя, його вмінню керувати пізнавальною активністю учнів, правильно та раціонально організувати їхню індивідуальну пошукову діяльність, а також долати інтелектуальні труднощі, підсумовувати виконання своєї навчально-виховної праці.

Набуття вмінь та навичок практичної фахової діяльності у процесі профільної економічної підготовки старших учнів може здійснюватися шляхом аналізу та розв’язання прикладних задач, що виникають в межах чи поза межами предмета, однак розв’язуються його методами, та задач із штучними ситуаціями, які стосуються виробничої діяльності, але мають спрощені умови.

Отже, зміст економічної освіти в школі має за структурою включати в себе економічні знання про виробництво і працю, вміння і навички організаційно-економічної діяльності, творчий рівень засвоєння цих знань і застосування вмінь і навичок у конкретній практичній діяльності. О. Булигіна виділяє три рівні економічних знань, умінь та навичок сучасного працівника матеріального виробництва: загальнонауковий (знання економічних законів матеріального виробництва, основні поняття в галузі економіки виробництва і праці); галузевий (специфічні знання щодо окремих економічних законів у конкретній галузі, особливості організації та економіки праці в даній галузі); професійний (сума економічних знань і вмінь, які необхідні для успішної роботи на конкурентоспроможному робочому місці) [4, 61].

Висновок. Таким чином, підсумовуючи все вище зазначене, вважаємо, що профільна економічна підготовка учнів старшої школи є необхідною складовою навчально-виховного процесу у плані підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення та майбутньої професійної діяльності.

1. Аксьонова О.В. *Методика викладання економіки: Навчальний посібник.* – К: КНЕУ, 1998. – 280 с.

2. Бляхман Л.С. *Перестройка экономического мышления.* – М, 1990. – 270 с.

3. Булигіна О.О. *Формування економічних знань старшокласників у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.09 / Криворізький державний педагогічний університет.* – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.

4. Булигіна О.О. *Формування економічних знань у старшокласників під час вивчення природничої і суспільствознавчої освітніх галузей / О.О. Булигіна// Рідна школа.* – 2009. – № 4. – С. 60–61.

5. Вачевський М.В., Мадзігон В.М. *Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв,*

МОРАЛЬНО-ПОБУТОВІ АСПЕКТИ ОБРЯДОВОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ДИТЯЧОМУ ФОЛЬКЛОРИ

коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11 – 12 класів. / М. Вачевський, В. Мадзігон. – К: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.

6. Введение в философию образования: Учеб. пособие / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Логос, 2000. – 223 с.

7. Вільна енциклопедія “Вікіпедія”.

8. Дидактика современной школы / Под ред. В.А.Онищука. – К.: Рад. школа, 1987. – 351 с.

9. Дьяченко М.М., Кишдыбобич Л.А. Психологам высшей школы: Учеб. пособие для вузов. – 2-е и., перераб. и доп. – Мн.: Из-во БГУ, 1981. – 383 с.

10. Зорина Л.Я. Системность – качество знаний. – М.: Знаним, 1976. – 64 с.

11. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Навчальний посібник. – К: Видавничий центр “Просвіта”, 2000. – 368 с.

12. Прокопенко И.Ф., Камьянченко Е.Н., Лозовая В.И.

Экономическое образование школьников: учеб. Пособие для учителей сред. школы. – Х.: Основа, 1955. – 172 с.

13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: 2-е изд. (1946 г.) – СПб.: Питер, 2002. – 720 с. (Серия “Мастера психологи”).

14. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.

15. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО “Издательство АСТ”, 2001. – 800 с.

16. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К: Академвидав, 2009. – 560 с.

17. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти / НПУ ім. Драгоманова. – К: Четверта хвиля, 2000. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2012

УДК 17:398.2(477)

Юлія Гоменюк, аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МОРАЛЬНО-ПОБУТОВІ АСПЕКТИ ОБРЯДОВОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ДИТЯЧОМУ ФОЛЬКЛОРИ

У статті проаналізовано морально-побутовий аспект обрядів та дитячого фольклору, їх культурно-історичне та практичне значення, вплив колискових пісень на дітей дошкільного віку.

Ключові слова: колискова пісня, моральний розвиток, моральне виховання.

Літ. 12.

Юлія Гоменюк, аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МОРАЛЬНО-БЫТОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБРЯДНОСТИ В УКРАИНСКОМ ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

В статье проанализированы морально-бытовой аспект обрядов и детского фольклора, их культурно-историческое и практическое значение, влияние колыбельных песен на детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: колыбельная песня, нравственное развитие, нравственное воспитание.

Julia Homenyuk, Postgraduate Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

MORAL AND COMMUNITY ASPECTS OF RITUALISM IN UKRAINIAN CHILDREN'S FOLCLORE

In the article analyzed the moral and community aspect of rituals and children's folklore, its cultural, historical and practice meaning, the effect of lullaby songs on preschool children.

Keywords: lullaby song, moral development, moral education.

Актуальність публікації зумовлена необхідністю популяризації та збереження родинних обрядів у сучасному суспільстві, потребою звернення до народної творчості крізь призму її життєвих зв'язків із духовним, матеріальним та практичним світом людини. Збереження, вивчення та популяризація багатства малих жанрів фольклору створює підґрунтя для морального розвитку та виховання людини, а зокрема формування моральних здібностей у дошкільнят.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивченню цього питання присвятили свої праці такі вчені як Г. Довженок, К. Луганська [4], О. Духнович [5], К. Квітка [8], Ф. Колесса [9], М. Лановик, З. Лановик [10], О. Смоляк [12] та ін. Але питанню формування моральних якостей у цих публікаціях приділено недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження традицій родинної обрядовості, їх систематизація та трансформація в часі; використання набутих знань